

A moldvai csángó magyarok története

Elhangzott 1989. március 30-án a Fortuna Klubunkban.

Benda Kálmán előadása

A történelmi Magyarország határán kívül élő legnagyobb magyar népcsoport a moldvai magyar-csángók. A középkortól folyamatosan a mai napig élnek ezen a területen.

Moldva a Kárpátok keleti gerincétől keletre elterülő táj, a Kárpátoktól a Dnyeszterig terjed. Délen az Al-Duna határolja, észak felé pedig Bukovina, amely a múltban időnként hozzá tartozott. Moldva ma a Román Népköztársaság része, de ez a történelmi Moldvának csak a fele, mert a Pruttól keletre eső terület ma a Szovjetunióhoz tartozik, Szovjet-Moldávia néven. Először 1802-ben csatolták el, akkor Oroszországhoz, közben többször visszakerült, majd újra elkerült.

A magyar honfoglalás idején, a 800-as évek körül, Moldva az Európa nyugati része felé vonuló népek átvonulási területe volt. Itt haladtak keresztül a hunoktól kezdve mindazok a népek, amelyek Európába igyekeztek. A magyarok is itt jöttek keresztül és vonultak be a Kárpáti-medencébe; Északon a Vereckei hágón, keletről az erdélyi szorosokon és délről az Al-Duna mentén. A magyarság után következő népek azonban már nem tudtak a Kárpátokon áttörni, a magyar állam

határvédelme feltartóztatta őket. Rokon népek voltak valamennyien, törökös műveltségű lovas pásztorok, katonai szervezetben, ahogyan a magyarok is. Időben először az úzok, azután a besenyők, majd a kunok. Az előző kettő teljesen felőrlődött a harcokban, a kunoknak viszont sikerült egy időre Moldvában és a tőle délre fekvő Havasalföldén fejedelemséget alapítaniuk. Ezt a fejedelemséget 1241-ben a tatárok támadása semmisítette meg. A kunok egy része bekéredzkedett Magyarországra, de mint nép, megszűntek létezni.

Ez a terület tehát évszázadokon át csatatér volt, ezért egyik nép sem tudott meggyökeresedni. A vlachok, oláhok, románok ezen a vidéken az 1300-as évek elején tűnnek fel, két irányból. Egyrészt délről, Havas-alföldéről, másrészt Máramarosból kilépve, a Kárpátokon át kelet felé.

A magyarok – mai ismereteink szerint – az 1200-as évek közepétől élnek itt. Számuk az évszázadok során változott, hol újabb bevándorló magyarokkal növekedett, hol pedig a török-tatár pusztítások idején megfogyott. A legutóbbi román statisztika szerint már egy szál magyar sincs Moldvában. Nem hivatalos becslések szerint még 80–100 ezer ember őrzi az anyanyelvét, ugyanakkor – a statisztika szerint – kereken 200 ezer a római katolikus vallásúak száma. Mivel a románok mind görög-keleti vallásúak, s csak a magyarok voltak katolikusok, a 200 ezer katolikus tehát a magyarokat jelenti, akiknek egy része már elrománosodott.

Arról, hogy az első magyarok mikor és hogyan kerültek ide, a mai napig nincsenek biztos ismereteink. Voltak kezdetben akik úgy vélték, hogy a moldvai magyarok a kunok leszármazottai. Miután azonban már a múlt század második felében kiderült, hogy a kunok nem magyarul, hanem egy török nyelven beszéltek, ez a feltételezés önmagától megdőlt. Egy másik elmélet, amelyiknek még napjainkban is vannak hívei, azt véli, hogy a legrégebb moldvai falvakat a honfoglaláskor a Kárpátokon kívül maradt magyarok alapították. Nem tudjuk, hogy maradtak-e kint a honfoglaláskor magyarok, akik nem jöttek be a Kárpáti-medencébe. Lehetséges. A honfoglalás korából több régészeti lelet is előkerült. Ez azonban önmagában semmit nem bizonyít, mert hiszen az egész magyarság keresztül jött ezen a területen. Mindezeideig nem került elő folyamatos régészeti anyag, tehát olyan, amelyik a honfoglalás korát összekötné napjainkkal. Miután ez a terület évszázadokon át hadszíntér volt, ahol azok a népek, amelyekről biztos tudomásunk van írásbeli följegyzésekből, így az említett úzok, kunok, besenyők, nyomtalanul eltűntek, úgy hogy még a nyelvüket

sem tudjuk helyreállítani, nem valószínű, hogy éppen a honfoglaló magyarok falvai maradtak volna meg. Annak, hogy a ma ismert települések honfoglaláskoriak volnának, a nyelvészeti adatok is ellentmondanak. Tudjuk, hogy minden kornak megvan a maga sajátos névadási szokása. A korai Árpád-korban keletkezett magyar települések mind puszták személynévet viselnek, annak a birtokosnak a nevét, akinek a tulajdonában voltak. Taksony, Kürt, Tas, Fajsz, Szolnok, Gyula – sorolhatnánk tovább, mind puszták személynévek voltak. Az 1300-as évek elején kezdődött a Péterfalva, Jánosháza, Árok-szállás stb. szerkezetű névadás. A moldvai magyar falvak 90%-a ebbe az utóbbi típusba tartozik, pl. Moldvabánya, Szeretvásár, Szabófalva, ugyanakkor egyetlen olyan helyet sem ismerünk, amely puszták személynévből állna. Ez is arra mutat, hogy ezek a falvak legkorábban az 1200-as években keletkeztek.

Tudjuk, hogy az újonnan jött nép mindig átveszi az ott talált népek által adott földrajzi neveket, ahogy mi átvettük itt a Kárpáti-medencében a folyók és egyes települések nevét (Visegrád, Csongrád stb.). A nyelvészek megállapították, hogy Moldvában olyan területeken is, ahol évszázadok óta csak románok élnek, a helynevek nagy része vagy magyar eredetű, vagy olyan szláv név, amely magyar közvetítéssel jutott a román nyelvbe. Ez pedig azt bizonyítja, hogy a magyarok – akármikor kerültek Moldvába – ezeken a helyeken korábban voltak ott, mint a románok.

Moldva történetében az 1300-as évek közepére esnek az állami lét kezdetei. Miután „Nagy” Lajos király hadvezére (akiről Arany János oly szép költeményt írt, és akit a Toldiban is megelevenít) Lackfi András a magyar sereggel a tatárokat végleg kiverte erről a területről, az 1350-es években Bogdán és Drágos, akik magyar nemesi rendűek, a magyar király engedélyével Máramarosból benyomultak Moldvába, és megalakították a moldvai államot. Az 1370-es években vert első moldvai pénz egyik oldalán Moldva, a másikon a magyar Anjouk lilíomos címerével, egyszerre fejezte ki a külön állami létet és a magyar királyságtól való függést. Ezt a moldvai államot, hivatalos nevén vajdaságot, ettől kezdve jól ismerjük. Nehéz helyzetben volt – közvetlen szomszédja a középkorban a hatalmas Magyar Királyság volt, amelynek szorítása és nyomása alól nem tudott teljesen szabadulni. Majd, amikor a magyar állam az 1500-as évek elején meggyöngült, helyébe az Oszmán-Török Birodalom lépett: 1526-ban Mohácsnál a török megdöntötte a Magyar Királyságot, és Moldvával is érezte hatalmát. Moldva keleti része már a XV. század végén a törökkel szövetséges tatárok uralma alá került és az 1540-es évektől az egész terület török hűbéres fejedelemséggé vált. A vajdákat Konstantinápolyból nevezték ki, és a török meg a tatár csapatok úgy jöttek-mentek a területén, mintha a sajátjuk lett volna, óriási pusztítást és pusztulást hagyva maguk mögött, az 1500-as és az 1600-as években mindvégig. Az 1800-as évek a török függőség megszűnt, ekkor viszont előbb a lengyel állammal, majd az orosz cárok birodalmával kellett harcolnia önállóságáért.

Helyezzük most már a moldvai magyarokat ebbe a fejlődésbe.

Tudjuk, hogy 1242-ben a tatárok Magyarországot is elözönlötték, majd – miután meghalt a tatár főkán, ideiglenesen visszavonultak. IV. Béla király ezt az időt használta fel, hogy megerősítse az ország keleti határainak védelmét. Nem elégedett meg azzal, hogy a Kárpátok gerincét, az erdélyi határt megerősítette, hanem védelmi vonalat létesített a Kárpátok előterében, Moldvában a Szeret folyó felénk eső oldalán. Az akkori idők szokása szerint, a katonaságot családostul vitték ki. Falvakban éltek és ha jött az ellenség, az ő kötelességük volt a folyón való átkelést fegyverrel megakadályozni. Bár tudomásunk van arról, hogy éltek magyarok Moldvában a tatárjá-

rás előtt a Kun Állam határán és azon belül, továbbá a milkói püspöki székhelyén papok nagyobb számban, akiknek a feladata a kunok megtérítése volt a római egyházba, – szűköss forrásaink miatt – mégis azt kell mondanunk, hogy ezek a legkorábbi ismert magyar telepek.

A védelmi rendszer idővel felbomlott, egyes falvak megszűntek, lakóik máshová költöztek, mások a mai napig megvannak, és lakói magukat csángóknak nevezik. Általában a moldvai magyarság egészét csángóknak szoktuk nevezni, de közülük csak ez a részük vállalja a csángó nevet. A többi – róluk még lesz szó – székelynek mondja magát. Mit jelent a csángó szó? A nyelvészek szerint az elcsángani, elcsángálni, elkóborolni, azaz a nagy tömbből kiszakadni szóból ered. Azt jelenti tehát, hogy olyan néptöredék, amely kiszakadt az egészből, a Magyar Királyságból, a magyarság települési rendjéből idegen fennhatóság alá került. A csángók a mai napig a középkori ómagyar nyelven beszélnek. Kiszakadtak a magyar nyelvi fejlődésből – hiszen a nyelv is fejlődik, változik – s megőrizték a XIII. századi szókincs és nyelv nagy részét. A nyelvészek azt mondják, hogy a régi, az ómagyar nyelv megismerésének paradicsoma ez a terület. Sziszegő nyelvjárással beszélnek, azaz az „s” helyett „sz” hangot mondanak. A ragozásuk olyan mintha a Halotti Beszédet, vagy az ómagyar, Mária Siralmat olvasnánk az 1200-as évekből. Ami a modern életre vonatkozik, azt már szinte teljes egészében a román nyelvből kölcsönzött szavakkal fejezik ki. Ők alkotják tehát a moldvai csángók legrégebbi részét. A néprajzosok azt is megállapították, hogy ezek a csángók sok rokon vonást mutatnak az Erdélytől északra fekvő részek magyar településeivel, a Szamos vidékével. Ez azt valószínűsíti, hogy a XIII. századi első határőr telepéseket valahonnan Erdély északi részéről, a Partiumak nevezett részekből, a Nagybánya, Szatmár közötti területekről vitték ki és telepítették le a Szeret mellé.

A későbbiekben, ahogyan említettem, erre a Szeret-menti őrségre nem volt már szükség, a tatárok többé nem támadtak, ugyanakkor délről jelentkezett az új hódító, a török. Hunyadi János Magyarország kormányzója, Moldva déli részén egyes várakat, mint a Dnyeszter partján Dnyeszterfehérvárt (törökül – Akkermant), az Al-Dunánál Chilit a magyar király várává nyilvánított, és kivette a vajdák fennhatósága alól és oda magyar őrséget vitt az 1440–1450-es években. Megmaradtak az oklevelek, amelyekből azt is tudjuk, hogy Brassó városának volt a kötelessége fegyverrel és lőszerezellellátni őket, királyi adója fejében. Dnyeszterfehérvár védőserege az 1400-as évek legvégén költözött át Csöböröcsökre, a Dnyeszter déli folyása mellé. Ismereteink szerint ez volt a legkeletibb magyar település. Magyar lakossága az 1800-as évek elejéig megvolt.

Az 1400-as évek végén a moldvai végvárok egyre-másra török kézre kerültek, a Magyar Királyság hatalma egyre gyöngült, nem tudta többé sem saját magát, sem a vlach (román) vajdaságot megvédeni. Elkövetkezett az az idő, amiről azt mondtam, hogy a török és a tatár csapatok úgy jártak-keltek Moldvában, mintha a saját területük lett volna.

Mi készítetett engem arra, hogy a csángók történetét kutassam?

Tíz évvel ezelőtt kezdtem foglalkozni a moldvai magyarok múltjával. Érdekel az a kérdés, hogy ez a magyarságból kiszakadt töredék, a teljesen idegen környezetben hogyan tudta megőrizni vallását, nyelvét, hagyományait, egyszerűen: magyarságát? Hiszen Moldva többsége vlach-román volt, s a nyelvi különbözőséghez járult a vallási különbözőség is. A magyarok római katolikusok voltak, a románok pedig görög-keletiek. Az egyik Rómából, a másik Bizánctól kapta a vallási irányítást. Vallásuk következtében mentalitásuk, műveltségük, hagyományaik nagyon messze álltak egymástól. Saját értelmiségük nem volt, legföljebb egy-két tanító, néhány pap, aki elment közéjük. Nem volt uralkodó osztályuk sem, amely

beleszóthatott volna sorsuk irányításába. Hogyan tudta ez a töredék magyarság mégis megőrizni nyelvét, szokásait, hagyományait, magyarságát? Erre próbáltam feleletet találni.

A másik ok, amiért a csángók múltját kutattam, a román történetírásnak az a tézise, hogy a csángók nem magyarok hanem románok. A nagy egyházszakadaskor a VII–IX. században (a román felfogás szerint Ők már akkor is, sőt a kezdetektől fogva ezen a területen éltek) és ezeket a római katolikusnak maradt románokat a magyar katolikus egyház elmagyarosította. – A magyar egyház egy idegen országban! – Az utóbbi években módosították az elméletet. Eszerint a moldvai csángókat még Erdélyben először katolizálták, aztán elmagyarosították és úgy vándoroltak ki a XVIII. században Moldvába. Ahogy – mondja ez az elmélet – ezelőtt 300 évvel a székelyek nagyobb részben még románok voltak, később magyarosították el őket erőszakkal. – Talán nem is kell mondani, hogy ez az elmélet teljesen légből kapott. Rómában a Vatikán Titkos Levéltárában, továbbá a Hitterjesztés Szent Kongregációja Levéltárában igen gazdag anyagot találtam a moldvai magyarságra vonatkozóan. Ezek közül a legfontosabbakat adja közre a Moldvai Csángó-Magyar Okmánytár első két kötete.

A IV. Bélakori moldvai katonai telepítés után, a következő magyar hullám az 1400-as években érkezett Moldvába. Ez azonban már nem tervszerű kitelepítés volt, hanem menekülés-szerű kivándorlás, és ez összefügg a huszita vallás terjedésével Magyarországon. A Csehországból Husz János tanai nyomán elterjedt huszita vallásújítás az 1430-as években eljutott Magyarországra is. Főleg az ország déli vidékein számosan csatlakoztak az új hithez, amely elvetette a pápai tekintélyt, csak azt fogadta el, ami benne volt a Bibliában, éppen ezért a Szentírást anyanyelven adta a hívek kezébe, és a latin helyett bevezette az anyanyelvű istentiszteletet. Róma a huszitizmust eretnekségnek bélyegezte, és üldözte, Magyarországon is megjelentek a domonkos rendi inkvizítorok, akik kivallatással nyomoztak, és akire rábizonyult az eretnekség – a huszitizmus, azokat máglyahalálra ítélték. Erre megindult a husziták menekülése Moldvába, a Szerémségből, Dél-Erdélyből, de Pozsony környékéről is. Hogy mennyien mentek Moldvába, nem tudjuk, de sok ezren lehettek. Tatroson, Moldva déli részén valóságos magyar művelődési központot létesítettek, az első reánk maradt magyar nyelvű bibliafordítás (egyetlen ami megmaradt) is itt készült. Központjuk, a válásalapítójukról elnevezett Husz volt (románul: Husi), mellette pedig ott találjuk Jeromosfalvát, amely Husz János hadvezéréről, Prágai Jeromosról kapta a nevét. Később ezek a huszita magyarok fokozatosan visszatértek a katolikus egyházba.

1571-ben Thabuk Mihály tatrosi plébános azt jelentette, hogy „a huszita eretnekségben tévelygő” moldvaiakból mintegy kétezret katolikus hitre térített. Kérésére a kamenyeci (Lengyelország) püspök 12 papot küldött Moldvába, a térítés folytatására. 1646-ban, amikor Marcus Bandinus érsek pápai megbízásból Moldva katolikus lakosságát végigjárta, följegyezte, hogy Husz városában még magyarul mondták a misét, de az Ő kérésére a hívek elálltak ettől és készek voltak a latin mise bevezetésére, de ragaszkodtak ahhoz, hogy énekeiket továbbra is magyarul énekeljék. Bandinustól tudjuk azt is, hogy a Husz melletti Jeromosfalva lakói a magas adó miatt a XVI. század végén a Dnyeszter-parti Csöböröcsökre költöztek. Ott azután beolvadtak a már ott lévő katolikus magyar lakossághoz.

Amikor megalakult az erdélyi fejedelemség, a Báthoryak családjából való fejedelmek megszüntették a székely szabadságot. A határ mentén élő székelyek ugyanis katona-kiváltságban éltek. Ez azt jelentette, hogy földesurat nem ismertek, robotra nem jártak, földesúri adót nem fizettek, hanem a határvédelem volt a kötelességük és csak az uralkodónak adóztak, ez is inkább csak jelképes volt. Miután az erdélyi

államnak pénzre volt szüksége, a Báthoryak jobbagysorba taszították őket. Ekkor megkezdődött a székelyek tömeges kivándorlása Moldvába, nem voltak hajlandók a jobbagysorsot vállalni, sokan közülük inkább elhagyták a hazájukat, „Bé megyék Moldovába...” mondták Bocskai István fejedelem törvényben visszaállította 1606-ban a székely szabadságot, de az erdélyi törvények még ezután is évenként megismétlik a rendelkezést: őrizzék a keleti határt, hogy a székelyek ne szökjenek Moldvába. A XVI–XVII. században keletkezett a moldvai magyar településeknek az a része, amelyik magát székelynek nevezi.

Közben a tatár és török támadások folytán, a magyarok száma Moldvában nagyon lecsökkent. Az 1500-as évek végén, a jelentések szerint, mintegy 18–20 ezer magyar élt Moldvában, ami az összlakosságnak majdnem egynegyedét jelentette. Az 1600-as évek végén viszont már csak 4–5000 magyar volt, a többi elpusztult a tatár betörések során, vagy rabként Törökországba került. A XVIII. században azután újra megduzzadt a magyarok száma. Mária Terézia királyné, egyszersmind Erdély fejedelemasszonya, a keleti országhatár védelmére katonai határőrvidéket szervezett. Ebbe bevonták a székelyeket is, akik ezzel elvesztették korábbi szabadságukat, többé már nem voltak szabad székelyek, hanem katonai határőröké kellett válniuk. Az erdélyi vlachok – mert hisz északon, Máramarosban, vagy délen Fogarasban a határőrvidék (a tatárjárást 1241–42. követően folyamatos betelepülésük óta) vlachok-románok által is lakott területen ment keresztül – boldogan vállalták a számukra társadalmi emelkedést jelentő határőrkatonaságot. A székelyek számára viszont ez süllyedést jelentett, ezért tiltakoztak. 1664. januárjában a székely székek képviselői összegyűltek Madэфalván, hogy tiltakozzanak. A császári generális ágyúval lövetett közéjük, több száz halott volt, és ezután megindult a székelyek ezres, sőt tízezes számban való kivándorlása Moldvába. Olyan nagy tömegekben mentek, hogy Moldva nem tudta őket befogadni, és ekkor települt át öt falu Bukovinába (Moldvától északra). A magyar Hadik András generális telepítette le őket, ezért is viselte az egyik település a Hadikfalva nevet. Ez az a töredék, amelynek egy részét már a múlt század végén visszahozták Magyarországra, nagy többségüket pedig a második világháború idején a Bácskában telepítették le. Innen, mindenüket hátrahagyva kellett menekülniük a Tito vezette szerb és délszláv csapatok elől. Ma szétszórva élnek, főleg Tolnában és Baranyában.

A moldvai magyarok száma a XVIII. század után kivándorlókkal már jelentősen nem növekedett. Számarányuk Moldva lakosságának mintegy 6–8%-át tehetné ki. A XIX. század végétől a magyarországi, illetve erdélyi kivándorlás most már elsősorban délre, tehát Bukarest irányába ment. A két világháború között mondták is: Budapest után a második legnagyobb magyar város.

Említettem, hogy a moldvai magyarság ragaszkodott a maga hagyományaihoz, nyelvéhez, magyarságához, és mindent az idegen környezetben számára a katolikus vallás testesítette meg. Amíg a középkori Magyar Királyság fennállt, addig kaptak papokat Magyarországról. Ez a terület ugyanis az esztergomi érsek joghatósága alá tartozott. Az esztergomi érsek két püspökséget is létesített ezen a területen, az egyiket Milnkón az Al-Dunánál, a másikat Moldva északi részén, Szeretvásáron. Az első, miután Milnkót az 1500-as évek végén a tatárok elpusztították, Bákóba költözött, a másik viszont a XVI. századra már megszűnt. Közvetlenül a moldvai határon fekszik az erdélyi Csíksomlyó, az itteni ferences kolostornak volt egy „leánykolostora” Bákón, ahol magyar ferences szerzetesek éltek, és ők látták el a katolikus magyar falvak lelki gondozását.

A magyar állam összeroppanásával a helyzet gyökeresen megváltozott. A hatalmi válsághoz hozzájárult a reformáció,

a hitújítás terjedése Magyarországon és Erdélyben. Tudjuk azt, hogy Magyarország és Erdély óriási többsége a lutheránus (evangélikus) vagy pedig (főleg a magyar ajkú lakosság) a kálvini (református) valláshoz csatlakozott. Erdélyben Csíkszék megmaradt katolikusnak, de a csíksomlyói kolostorban olyan kevés szerzetes volt, hogy még az erdélyi szolgálatot sem tudták ellátni, arra, hogy Moldvába is küldhessenek magyar papokat, nem is gondolhattak. A protestánsná vált Erdély és Magyarország nem tudott, de nem is akart katolikus papokat küldeni Moldvába.

Abban az időben a vallási különbözőség egybeesett a nemzetiségi hovatartozással is, de ez a különbözőség sokszor erősebb volt mint a nyelvi hovatartozás. (Erdélyben a mai napig úgy van általában, hogy aki lutheránus az szász, aki református, unitárius, vagy katolikus az magyar és aki görög-keleti az román.)

Felmerül a gondolat, hogy miért nem csatlakoztak a moldvai magyarok a reformációhoz – mert nem csatlakoztak. Ennek a magyarázatát az idegenben élők kisebbségi sorsa adja meg. Ők idegenben is őrizni akarták mindazt, amit magukénak, sajátjuknak vallottak műveltségükben, nyelvükben, és elsősorban vallásukban. Aki pedig védekezik, aki meg akarja tartani azt ami hagyományos, az minden újítás elől elzárkózik. A moldvai magyarok ezért nem fogadták be a reformációt, hanem megmaradtak mindvégig katolikusnak.

Katolikusnak maradtak és magukra maradtak. Magyar pap ettől kezdve csak nagy néha jut el hozzájuk, szerzetesek is csak nagyon-nagyon ritkán. Végző elkeseredésükben Rómához fordultak. A Vatikáni Levéltárban magyar nyelvű levelek találhatóak, amelyekben kéri a pápát, küldjön közéjük papot, aki megkereszteli, eltemeti őket, aki a házasságokat összeadja és a betegeknek az utolsó szentséget kiszolgáltatja. Róma küldött is, olyant, akit módjában állt. Magyar papja nem volt, küldött olasz, dalmát, horvát ferenceseket, néha domonkosokat és időről időre jezsuitákat is. Ez utóbbiak között voltak néha magyarok is. A nagy többségük azonban nem tudott magyarul. Megérkezve Moldvába, megdöbbenve tapasztalták, hogy a híveikkel nem tudnak szót érteni, nem tudnak – mert azok csak magyarul beszélnek. A jelentésekből megdöbbenő dolgokról értesülünk. Mivel a misszionárius nem értette a hívei beszédét, a gyónás (ha volt ilyen) tolmács segítségével folyt. A híveknek fogalmuk sem volt, hogy milyen penitenciát szabtak ki rájuk, ilyen körülmények között arról szó sem lehetett, hogy a papok és a híveik között valamilyen lelki kapcsolat alakuljon ki, hogy a pap összefogja a falu életét, irányt mutasson. Előfordult, hogy a nagy magányosságban, mivel senkivel sem tudtak még beszélni sem, a szerzetesek egy része elzüllött, kocsmázott, erkölcsstelen életet élt, még az is előfordult, hogy a templomi kegyszereket pénzzé tették. Abban az időben valakit papi szolgálatra Moldvába küldeni annyi volt mintha manapság valakit az „Isten háta mögé” Szibériába vagy a dzsungelbe küldenének – gondolhatjuk, hogy egyik szerzetes rend sem a legjobbjaikat küldte.

A magára maradt moldvai magyarság mégis ragaszkodott ezekhez a szerzetesekhez, mert ezek kereszteltek, temettek és összeadták a házasságokat.

Több faluban említenek deákat. A deák ebben az időben olyan embert jelölt, aki valamilyen iskolát végzett, de nem fejezte be a tanulmányait. A deákok közt volt kiszolgált katona, aki a hadseregben megtanulta a betűvetést. Ezek a deákok látták el a templomi szolgálatot, tanítottak az iskolákban – persze nem lehetett valami magas színvonalú a tanítás, de a falvak ragaszkodtak hozzájuk mert magyarul beszéltek.

Moldva tehát, azt mondhatjuk, hogy az „Isten háta mögötti” területté vált, amelyben ráadásul a török és a tatár csapatok állandó portyái folytán, maga a lét is bizonytalanra vált. Nem egy jelentést ismerünk, amelyben a szerzetes miszionárius

leírja, hogyan menekült a falu népével a hegyekbe, hátrahagyva mindent, terelve a jószágot, miközben a török, a tatár vagy a kozák kirabolta és felgyújtotta a falut, leölte vagy rablásba hurcolta, akit elért. Ez a – mondhatjuk állandó – pusztulás főként a magyar falvakat érintette és sújtotta. A vlachok – románok többsége havasi pásztorkodásból élt fenn a hegyekben, ahová a tatár csapatok is ritkábban jutottak el, a magyar falvai viszont lent voltak a völgyekben, a síkságon, szabadon kitéve minden támadásnak.

De ha ilyen bizonytalan volt az élet, akkor miért mentek a székelyek szinte megszakítatlan folyamatban Moldvába?

Azért, mert Moldvában a magyar bevándorlók szabad paraszti sorban éltek, csak a vajda parancsolt nekik, adójukon kívül sem robottal, sem más járandósággal nem tartoztak.

Hogy miért kapták ezt a kedvezményt?

A magyarok fejlettebb ipart, mezőgazdaságot, kereskedelmet hoztak, az 1500–1600-as években Moldva minden valamire való városát (ezek nagyobb mezővárosok, nagyobb falvak voltak) nagyobb részben magyarok lakták, magyarok voltak az iparosok és a kereskedők.

Moldvának tehát szüksége volt rájuk, ezért adták a vajdák a kedvezményeket, de nem csak kedvezményeket adtak, hanem meg is védtek őket, ugyanis az ortodox egyház időnként megpróbált közöttük téríteni, a vajdák azonban ezt mindig leállították, mert szükségük volt ezekre a magyarokra.

A moldvai magyarok közt két szerzetes rend tagját találjuk legtöbbször, a ferenceseket és a jezsuitákat. A kettő között azonban nagyon nagy volt a különbség. A jezsuita rend generálisa, a római rendfőnök levélben tudatta a vajdával, ha jezsuita misszionáriusok indultak Moldvába. Nyáron szekéren, télen szánkón érkeztek a fővárosba, kihallgatáson voltak a vajdánál, aki gondoskodott az elhelyezésükről. A templomban prédikáltak, tárgyalásokat folytattak iskolák megnyitására, majd néhány hónap után, úgy ahogy jöttek, el is mentek. A falvakba soha nem mentek ki hosszabb időre, és így nem tudtak a néphez igazán közel kerülni.

Azt, hogy a ferences szerzetes hogyan jutott el Moldvába, legtöbbször nem tudjuk megállapítani. Konstantinápolyon és a Balkán-félszigeten keresztül – dél felől, vagy Ausztrián és Lengyelországon át – északról mentek, pontosan nem tudjuk. Gyalogosan jöttek – egyszer csak ott voltak, jelentkeztek a missziós főnöknél, aki kijelölte területüket – a vajdát vagy udvarát soha nem látták, de együtt éltek a néppel. Ha kellett akkor a híveikkel együtt menekültek, nélkülöztek, közülük nem egyet a török vagy a tatár ölt meg, éltek a havasokban és amikor nem volt a népnek mit ennie, akkor a ferences szerzetes is éhezett.

Azt mondhatjuk, hogy a Róma által küldött ferences szerzetesek, misszionáriusok voltak azok, akik a moldvai magyarságot megtartották katolikusnak és magyarnak.

A magyar katolikus egyház lelkiismerete majd csak a XIX. században ébred fel, amikor a Szent László Társaságot hozzák létre kifejezetten azzal a céllal, hogy a Moldvában és a Havasalföldön élő magyarokat segítsék és támogassák.

A XVII. század végére a moldvai magyarok száma megfogyott, ugyanakkor Moldva történetében is új korszak kezdődött, amennyiben a Vatikán figyelme most már kelet felől, az Újvilágra terelődött. Korábban ugyanis élt egy olyan elképzelés, hogy talán sikerül az egész moldvai görög-keleti egyházat átvinni a katolikusba. Kiderült, hogy ez ábránd csupán, és az 1700-as években a misszionáriusok már nem Moldvába, hanem az Újvilágba, Dél-Amerikába mentek. Moldva magára maradt.

Ezzel egy időben, egyházi küzdelem bontakozott ki a területi hovatartozás kérdésében. A Lengyel Katolikus Egyház már az 1600-as években elhatározta, hogy megszerzi ezt a területet. Mivel a Vatikán nem akart „ujjat húzni” Kelet-Európa

egyetlen katolikus országával a Lengyel Királysággal, hozzájárult, hogy a bákói püspököt a lengyel király nevezze ki. Moldva szomszédos volt Lengyelországgal, és ez azt jelentette, hogy sem a püspök, sem a papjai nem költöztek be Moldvába, hanem évenként leruccantak néhány napra vagy hétre Bákó környékére, beszédtek az egyházi adót, aztán ahogy jöttek el is mentek. A Rómából küldött misszionáriusok és a lengyel papok között teljes háború dúlt – és ennek is a magyarok látták a kárát.

Hallgassunk meg egy levelet, amelyet magyar nyelven írtak a Vatikánba, 1671-ben a szabófalvi magyarok:

„Mi szabófalvi keresztyének az öt faluval együtt, alázatosan és töredelmes szüüből akarók Nagyságtoknak és Szentségteknek nyomorúságos életünköt jelenteni.

Minekünk az mi életünk hasonló az okatlan barmokhoz, kik soha az Istent dicsérni nem tudják, hanem csak az oktalanságban élnek. Azért könyörgünk alázatosan Nagyságtoknak és Szentségteknek, és a Szent Gyülekezetnek, hogy az mely misszionárius barátokat nagyságtok és a Szent Gyülekezet ideküldött, azok erőhatalommal akarnak rajtunk lakni, nem úgy viselik magukat, az mint az régula kévődná, hanem részegesek, asszonyember után járók, azokkal társalognak, rút fertelmes életet viselnek, mely minden embernek, de münkünk magyaroknak leginkább nagy botránkozásunkra vagyron. Nem vehetünk tőlük semmi lelkünk üdvösségire való gyümölcsöt. Alázatosan könyörgünk annak okáért a Szent Gyülekezetnek és Nagyságtoknak, tekintsen Nagyságtok az Krisztus Jézus szent halálának érdemeire, és viseljen istenes gondot az mü szegény bűnös lelkünkre, hogy mü is idvezhessünk, mert inkább megcselekedjük azt, hogy az oláhok szikzmájára állunk és az ő püspökiüktől hallgatunk, hogy nem ezeket a lélekvesztőket elfogadjuk. A Szent gyülekezettől és Nagyságtoktól jó és kegyelmes választ várunk, mint szentséges atyáinktól.

Datum in Szabófalva, 1671. október első napján.

Szentségteknek és nagyságtoknak alázatos szegény fiai, az Szabófalva megyebéli Keresztyének egyenlő szüüből jó választ várnak.

Varga Gergely

Szabó Bálint

Kati Péter Jenő és Dobos Gergely,

Tanos György Gergely

és mind az többi itt lévő emberek.”

1700-as években egyre kevesebb szerzetes került Moldvába, előfordult, hogy 15–20 éven át valamely falu nem lát katolikus papot, vagy szerzetest. Már a madéfalvi veszedelem után Csikdelnek plébánosa Zöld Péter, a híveivel együtt Moldvába menekült és évekig ott maradt. Az ő följegyzéséből idézünk néhány sort csöbörcsöki látogatásáról.

„1767 őszén Csöbörcsökre mentem egy öreg olasz misszionárius kíséretében, akinek a neve pater Carisi volt. A csöbörcsökiek úgy fogadtak bennünket, mint az égből szállt angyalokat. 17 éve nem láttak katolikus papot. Rögtön munkához láttunk. Én temérdek nép előtt tanítottam a katekizmust, aztán az öregeket gyóntattuk meg és bemutattuk a szent áldozást. Délután három órától ismét tanítottam, visszakérdezve a délelőtti tanítottakat. 12 nap alatt meggyóntattunk 7130 személyt, megkereszteltünk 2512 embert, három haldoklót felkészítettem a nagy útra, az örökkévalóságra. Amikor elbúcsúztunk sírt-rítt mindenki. 2000-nél több férfi és asszony egy mérföldnyire elkísért, kérve minket a Krisztus vére hullására, hogy kérjünk és szerezzünk számukra a misszió főnökségétől papot. Ha lehet magyar papot.”

A XIX. századtól kezdve most már lényegesen megváltozik a moldvai magyarok helyzete, feltámad az, amit a történetírás nacionalizmusnak nevez. Mindeddig ezeket a magyarokat senki nem akarta oláhokká, (a XIX. századtól) románokká tenni, és a vallásukban sem engedte a vajda őket háborgatni. Az 1800-as években születik meg az a törekvés, hogy a vlachokból

(magyarul oláhokból) – mint a korábban fennmaradt jászok, kunok, besenyők, szlávok stb. beolvasztása által – egy egységesített, románnak (rómainak) nevezett népet hozzanak létre, tehát a magyarokat is be kell olvasztani az oláhok közé, hogy románává váljanak. Ekkor kezdődik Moldvában az iskolák állítása, korábban nem voltak iskolák. Az egyik misszionáriusi jelentés 1650-ben elmondja, hogy Moldvában öt ortodox püspökség van, az öt püspök közül egy tud olvasni, de írni egy sem tud. Iskolát a görög-keleti egyház nem tart fenn (mert ez sohasem volt népművelő egyház), ami iskola van azt a római katolikus magyar falvakban találjuk. A XIX. században most már az állam kezd iskolákat alapítani – a magyar falvakban is – ezek az iskolák azonban már mind román nyelvűek. Az iskolák után következett az egyház elrománosítása – Jászvásáron (Jasi) katolikus érsekséget létesítenek, és itt képzik a csángó „janicsár” papokat, akik a falujukban a románosítás élharcosai lesznek. A múlt század végén már rendelet tiltja a Havasalföld és Moldva egyesülésével létrejött Román Királyságban a magyar nyelv használatát a templomi liturgiában és a hivatalos életben, helyette mindenütt az állam nyelvét, a románát vezetik be kötelezőként.

Ettől kezdve úgy mondhatjuk, a moldvai magyarok sorsa meg van pecsételve, a magyar nyelv visszaszorul a családi életbe.

Egy lélegzetvételnyi rövid idő adódott a második világháború után, amikor arról volt szó, hogy Románia megkaphatja-e Erdélyt újra vagy sem, és Románia mutatni akarta, hogy nemzetiségi vonatkozásokban tökéletes állapotok vannak, a határok immár nem számítanak semmit, mindenki szabadon élheti a maga közösségi életét.

A Groza kormány Moldvában 150 elemi iskolát állított fel, Bákóban magyar tanítóképzővel.

1989-re már egy darab nem maradt belőlük. Sem a templomban, sem az iskolában, az utcán különösen nem szabad magyarul beszélni. Nemrég adták ki Lakatos Demeter csángó költő verseit, amelyeket szerzőjük román helyesírással írt le magyarul, mert magyar helyesírást nem tanulhatott soha. Mindennek következménye, hogy egyre nagyobb az ún. elrománosodás, és tudjuk, hogy a vegyes házasságok mindig az uralkodó nép számára kedvezőbbek.

A Román Állam elhatározta, kimondott célja, hogy egy egységes nemzetet egy román nemzetet alkosson és hozzon létre, ezért teljesen megfosztják a magyarokat magyarságuktól és más nemzetiségeket is identitásuktól, nemzeti nyelvüktől, karakterüktől. Ez az ún. homogenizálási (egyenmésítési) program. Az utolsó negyven évben a moldvai magyarokat szinte teljesen elzárták a külvilágtól, még a velük egy államban került erdélyiek sem érintkezhetek velük, Magyarországon pedig a II. világháború után említeni sem volt ildomos és szabad őket. Ahogy mondták: ez a Román Állam belügye. Egy ember volt mégis, aki a moldvai csángók sorsát időnként szóba hozta: Domokos Pál Péter Csiksomlyónak a szülőlte, aki még a két háború között, maga is végigjárta szekéren a moldvai csángó falvakat. Utazási naplója szomorú olvasmány: faluról-falura haladva, a lakosság magyar, a pap román, a templomban románul imádkoznak és magyarul csak otthon tudnak beszélni titokban.

Napjainkban megélnék a Moldva iránti figyelem, egyre több könyv, tanulmány foglalkozik velük, létük – nehéz sorsuk – magyarságukért folytatott küzdelmük lassan ismertté válik. Azt, hogy hány magyar él még Moldvában, pontosan nem tudjuk, de mintegy 100 ezren még őrzik az anyanyelvet. Az én előadásomnak sem volt más célja, minthogy felhívjam a figyelmet rá, hogy a Kárpáti-medencén kívül is élnek magyarok, akiknek sorsa nem lehet közömbös a számunkra.

Köszönöm a figyelmüket!